

הרה"ג זלמן נחמיה
גולדברג

דרכי לימוד וחזרה א'

הרה"ג זלמן נחמיה גולדברג (סוכם על ידי תלמידים)

מוקדש לעלוי נשמת ר' אברהם בן דוד

המרכזיות של הזיכרון בלימוד

כל אחד מבין, בנקודה חשובה ביותר, אולי אפילו העיקרית היא - הזיכרון של הלימוד. ואפילו מבחינת הסברה הפשוטה, שמטרת הלימוד היא הידיעה, ואם לא זוכרים זה חסרון בלימוד. יש דבר מעניין ברש"י בברכות, שהגמרא אומרת "אגרא דכלא דוחקא" (היו חודשים בשנה שנקראו "ירחי כלה", שבהם באו אנשים שכל השנה היו עובדים ללמוד תורה, והיו שם המון אנשים. יש אומרים שהיו 12000 איש!) כלומר שהשכר שמקבלים על זה, הוא על הטורח שבזה. ומסביר רש"י שכיוון ששוכחים בסוף, אין שכר על הלימוד עצמו, אלא על הטורח שבזה. אבל אלה שכל השנה לומדים, חוזרים וזוכרים. ובאמת יש איסור חמור מאוד, לשכח דבר מלימודו. "כל השוכח דבר מלימודו חייב מיתה" (אבות) אלא, שאנשים מרגישים קושי גדול בחזרה. וזה מה שהגמרא אומרת "קשה עתיקי מחדתי" זאת אומרת - יותר קשה ללמוד ישן מללמוד חדש.

מהי באמת החזרה?!

אמנם בספר "תולדות אדם" כתוב, שיש בעצם טעות בדבר. שם כתוב, שמה שנראה לנו כחזרה, זה בעצם לא נכון. יש פסוק במשלי "לא יערכנו זהב וכלי זכוכית ותמורתם כלי פז" ומפרש הגמרא - "אלו דברי תורה, שקשה לקנותם כזהב והפז ונוח לאבדם ככלי זכוכית". ושואל על זה ר' זלמל'ה, הרי אין זה מסתדר עם הלשון בפסוק? אלא שהפרוש הוא כך: "לא יערכנו זהב וכלי זכוכית" - פרושו כדברי הגמרא, אבל סוף הפסוק "ותמורתם כלי פז" - פרושו, שאחרי שנשברו, והולך להחזיר את תמורתם, אז קשה לקנותם יותר מזהב, אלי כמו כלי פז. ואלו דברי הגמרא "קשה עתיקי מחדתי". ומה למדנו, שמה שאנחנו לא חוזרים, זה פשוט נובע מטעות. אצלנו נשתרש שהפרוש של חזרה הוא - להחזיר נשכחות וזו טעות, זה דבר קשה מאוד. מכיוון שהאדם לא שכח לגמרי, אז כשלומד את השאלה, קצת מתערבב לו עם זה התרוץ אחר כך כשלומד את התשובה, מתערב לו עם חשבון אחר, והוא יוצא מבלבל ולא מצליח להבין. מה אם כן המטרה האמיתית של החזרה? החזרה האמיתית היא לפני שמספיקים לשכוח. חזרה אמיתית היא - לא לתת לשכוח! ואז זה גם נעים וגם מהנה. וזה הבדל עצום בזמן. כל אחד יכול להרגיש זאת. אם יחזור פעם אחת יקח לו - לא יותר מ-20 דקות, אחר כך 10 דקות, 5 דקות, ובפעם העשירית עוד פחות, ממש בשניות יצליח לחזור.

בעיה בחזרה - ופתרונה

יש עוד פרט שמטעה את האנשים, וגורם לקושי גדול בחזרה, והוא: כיוון שבגמרא יש המון פרטים, ופרטי פרטים, עד שאי אפשר לאמר כמה ידיעות יש בכל דף בגמרא, וכמה חשבונות ועניינים יש בכל מלה בגמרא. [ורואים את זה, שמי שלא מכיר את הגמרא, צריך 10 הקדמות לפני כל שורה, על מנת להסביר לו]. כמו כן ברש"י. ולכן דבר שלא ראה פעם ראשונה, רואה בשניה ובשלישית. אבל ביחס לנקודה זו, הלימוד אינו חזרה אלא לימוד ראשון. ואז יוצא שבעצם, החזרה הופכת ללימוד ראשון, ונתקעים על כל דבר כזה שוב, כאילו לומדים מהתחלה. ובאמת הנקודות האלו שנתחדשו לו כעת, הן חשובות מאד. לכן העצה לזה היא, לחזור עם פנקס צמוד, שבו ירשום כל נקודה חדשה שמתחדשת לו תוך כדי חזרה, ומיד ממשיך הלאה. ורק אחר כך כשגומר את החזרות, אז ילמד את אותם העניינים שרשם לעצמו בפנקס. אם כן שתי נקודות: א. החזרה אינה הזכרת נשכחות. ב. לרשום לעצמו בצד את הנקודות המתחדשות תוך כדי חזרה, וימשיך הלאה בחזרה.

הסבר מדעי לחזרה מהירה

איך ייתכן באמת, לחזור בשניות על דבר שלמד בשעות? הרי זה לכרואה נגד השכל! אלא שהקב"ה ברא את האדם עם כוחות וכשרונות שאנחנו בכלל לא מודעים להם. יש דבר שר' ישראל מסלנט מדבר עליו בספר "אור ישראל". הוא שואל איך ייתכן שילד יודע לקרוא, גם לאחר שלמד את כל

האותיות, וצירופן ונקודיהן? הרי לצרף שני דברים יחד זה לוקח זמן, ועוד יותר דברים יחד, - עוד יותר זמן. אם כן לצרף חמש אותיות למילה שלימה, עם הניקוד, צריך לקחת הרבה זמן ואם אין ניקוד, אז צריך קודם לנסות את כל האפשרויות ולפסול אותן, ואז להישאר עם אפשרות אחת נכונה. ואם כן לקרוא משפטים שלמים, ופסקאות שלמות, היה צריך, לכאורה, לקחת המון המון זמן!

אלא שהתשובה לכך היא כזו. ידוע שיש במוח שני חלקים: קליפת המוח, וגזע המוח. היינו, יש דברים שאדם צריך לחשוב עליהם כדי שהמוח יבצע אותם ויש דברים שהמוח מבצע בלי מחשבה כלל. אדם רוצה ללכת, להיכן ללכת? באיזו צורה? צריך לחשוב על זה. אדם מדבר, צריך לחשוב. אבל יש חלקים גדולים שעליהם אין כלל צורך לחשוב. השרירים פועלים בלי מחשבה. כל מערכת העיכול בלי מחשבה. אדם עוצם עיניים בלי מחשבה. אפילו שיכור יעשה זאת. יש לו משהו בגרון, הגוף משתעל, גם תינוק שנולד יעשה זאת. והחלק הזה שהמוח פועל, קורה במהירות עצומה, כהרף עין. הגוף מרגיש שצריך ומיד המח נותן הוראה. לעומת זאת מחשבה לוקחת זמן. אלא שאדם יכול, להפוך פעולה הנעשית על ידי מחשבה, לאינסטינקטיבית, כמו אלו שנעשות בלי מחשבה. וזה - על ידי תרגול רב. כמו שילד לומד לקרוא - בתחילה לומד את האותיות, אחר כך את צרופם וניקוד, וכל זה היה צריך להיות דבר מסובך מאד. ועל מנת לקרוא מילה היה לכאורה צורך בהמון זמן. לחשוב מה האות הזו, כיצד היא נקראת עם הניקוד הזה, כיצד היא מתחברת עם האות הבאה וכו' וכו'. אלא שמתוך התרגול השכל עושה זאת בלי צורך לחשוב. לכן מובן שכדי להגיע לחזרה אמיתית, צריכים להגיע למצב שהשכל פועל ללא המוח החושב, שהכל יהיה עם חלק המוח שאינו חושב. וכן הגמרא אומרת על דוד המלך "חישבתי דרכי, ואשיבה רגלי אל עדותיך" - רצה ללכת לאיזה מקום, ומצא את עצמו הולך לבית-המדרש. וכל אחד יכול לראות זאת. שאם הוא רגיל ללכת למקום מסוים, בדרך מסוימת, אז כשפעם ירצה ללכת למקום אחר, ולא ישים לב, הוא ימצא את עצמו הולך למקום אליו רגיל ללכת. וזה מכיוון שהמוח לא צריך לחשוב להיכן להוליכו, כי התרגל. ורק למקום חדש עליו להפעיל את מחשבתו ללכת לשם.

צריך השקעה!

אמנם צריך באמת הרבה השקעה, על מנת להגיע למצב כזה. אם נשאל, כיצד מגיעים לקריאה מהירה? לפי חשבון של מספר האותיות + מנצפ"ך, שני ימנית ושמאלית, כפול הניקוד, נראה שיש בערך 600 אפשרויות. אבל במשך שנה אחת של תפילה, עוברים על כל זה כ- ½ מיליון פעמים, ואולי יותר. זאת אומרת, שאם נחזור על הדף ½ מיליון פעם, נגיע למצב הזה, שהדברים יעלו לנו במוח בלי מחשבה. אמנם בתחילה זה קשה, אבל אחר כך זה נעשה מהר כל כך, עד שלא צריך הרבה זמן בשביל זה. וברור למשל שכך תוספות למדו את הש"ס. שהרי זה מדהים כיצד הם שואלים שאלות מכל הש"ס, על כל דבר שלומדים כעת. זה ממש פלא! אלא שכשהם למדו משהו, ישר "קפץ" להם לראש הקשר של זה בכל הש"ס. ובאמת בספר "אורחות צדיקים" מתוארת צורת הלימוד של בעלי התוספות, שמה שאני מתאר, זה נראה באמת השערה נכונה. הוא מתאר בידיעה, כיצד הם למדו. 10 שנים הם לא הפסיקו לאף מילה, אפילו "אסותא" לא אמרו בבית-המדרש!

עוד הסבר לחזרה מהירה

כאן יש עוד נקודה. אם נכנס אדם לחדר בעוד שהוא רגיל כל פעם לראות את החדר הזה עם האנשים שבו, הוא ירגיש מיד מי נמצא ומי לא. אבל אדם זה, יצטרך לעבור אחד אחד בכדי לשים לב. וכן אנו רואים לפעמים, שיש ספר עם טעות והיא נשארת עשרות שנים אף שהמון אנשים עברו על זה. זה מכיוון שאנו רואים רק תמונה, והמוח מיד מתרגם את זה, כפי שהוא רגיל. אז אם רואים מילה, אף שהיא כתובה בטעות, מכל מקום המוח מבין מיד שהכוונה למילה הזו וזה מה שאנו רואים. לכן צריך לעשות "שאלת תינוק", כיוון שהמבוגר, במקום שצריך להיות ו' יראה ו', ורק הילד ידע לומר באמת אם זה ו' או י'. אם כן אותו הדבר בדף הגמרא, אחרי הרבה חזרות, המוח כבר מראה לקורא בהתבוננות רגעית, את כל הדף, ומצולמים לו בבת אחת השורה, הקטע והעמוד. וכך ניתן לחזור עשרות פעמים על דפי גמרא, ממש בשניות.

הצעת הרב למעשה

למעשה, מה שאני מציע, מבלי לשנות ממש את הדרכים בישיבות, זה קצת מסוכן. יש פחד מרעיונות חדשים, מפני שהם הורסים את הישן. אלא דבר ראשון, לא לשנות מן המסכת הנלמדת בישיבה, רק ½ שעה, ¾ שעה, לחזור על הלימוד. וכך יכול לחזור עשרות פעמים על מה שלמד היום. אחר כך בתחילת סדר שני, ¼ שעה ראשונה שוב יחזור, וכן יעשה בסוף כל סדר ויראה שאפשר לחזור מאות אלפי פעמים על מה שלמד במשך הזמן. במשך הזמן כשיצטבר הרבה חומר אפשר לחזור רק על הראשון, ובזה מקטינים בהרבה את הכמות. ויש דברים שחשוב לזכור באופן מיוחד. אז בכל עמוד ירשום לעצמו חמישה משפטים מרכזיים לדעתו, ואז תהיה לו מכל גמרא מחברת אחת. שהוא יכול לעבור עליה בתוך שעה.

אם כן הלימוד צריך להיות בעיון, והבקיאות זו בעצם החזרה. זו הבקיאות הכי טובה, מפני שאי אפשר

לתאר כמה ידיעות יש בכל דף גמרא. ולכן בחזרה על כל דף חזורים בעצם על המון. בכל דף, תוספות מביא הרבה גמרות אחרות, ובהבנה פשוטה של תוספות, היינו להבין את תמצית הדברים שתוספות מביא מגמרות אחרות, מזה אפשר לעשות בקיאות עצומה. **הבקיאות היא החזרה על מה שלומדים.** להתרגל לא לשכוח כלל מה שלומדים. רק אם שכח אז אין ברירה. אני הייתי מציע כמעט לבטל פה את הבקיאות, אם יש פה. להתרכז רק בעיון **עם חזרות**. אבל לא להגזים בעיון, כמו שמגזימים היום. לא ללמוד את כל הספרים שקיימים, אלא להתרכז בכמה ספרים, ולחזור עליהם. ויותר זמן ללמוד עיון. ואם יש צורך מיוחד לפתוח ספר נוסף, מיד לרשום את תמצית הדברים באיזה מקום זמין, אחרת לא יוכל למצוא ולחזור.

החיסרון שבבקיאות הרגילה

למה אני אומר על הבקיאות הרגילה שיש בזה חסרון? ראשית, יש בזה אופן שטחי מאוד, אין זמן, אז לומדים שטחי. אז יוצא שהגמרא שטחית. ושטחי - אפשר לומר שלא יודעים כלל! לא יודעים מה שכתוב, הגמרא היא כל כך קצרה, כל כך סתומה, שאם אדם לא לומד, אלא בשטחיות, הוא באמת לא יודע מה כתוב. יש ספרים, למשל "קצות החושן", או תוס', שאי אפשר ללמוד בשטחיות. אם רק יבין מה שכתוב בצורה פשוטה, הוא כבר הבין. מה שאין כן בגמרא, אפשר "להבין" אבל לא להבין כלום. לא להבין מה הקושיה ומה התירוץ, ועל מה יש מחלוקת. ובעיון ניתן ללמוד שלושה דפים בשבוע, עם זמן יותר ארוך לעיון, ופחות ספרים. רק רא"ש, ר"ן, ועוד איזה אחרון. ובכל מסכת צריך לבחור אחרון אחד שמתאים לאותה המסכת. כך בשנה ניתן להגיע ל - 120 דף, שזה 600 דף בחמש שנים. אדם שיודע 600 דף, הוא בקיא גדול בדורינו.

הרחבת הידיעות

נכון שיוצא שאלה שלומדים בישיבות מתרכזים רק בגמרא. אבל באותם סדרים שלא לומדים בישיבות, אפשר ללמוד בכל יום שתי משניות, **עם חזרות**. תוך חמש שנים יגמור את השלושה סדרים משניות, ואז תהיה לו בקיאות. לא כמו בגמרא, אבל תהיה לו ידיעה. הוא לא יהיה "עם הארץ" בדברים אחרים. ויש עוד כמה ספרים שניתן להיעזר בהם, כמו ה"תפארת ישראל", שבהקדמתו לסדר קדשים, ניתן להגיע תוך כמה ימים, לידיעה מקיפה מאוד בסדר קדשים. ויש לו עוד כמה הקדמות, לנגעים וכו'. וכן אפשר בעוד כמה שעות בשבוע, בשבת וכד', להפגש עם כל מיני ספרים, כמו שולחן ערוך עם נושאי כלים, ושו"ת"ם למיניהם, כמה דפים מכל דבר, **עם חזרות**. וכך מכירים את הספרים האלה. וכן בכמה דקות ביום אפשר תוך חמש שנים, ללמוד את כל ה"משנה ברורה", ושוב **עם חזרות**. חזרות! חוזרים על כל דבר, זה לא תופס זמן. להתמיד בזה, וכך לא שוכחים.